

МИРО ВУКСАНОВИЋ

ОТПОРИ И ОТКЛОНИ

Поводом стоте књиге у Антологијској едицији „Десет векова српске књижевности”

Издавачког центра Матице српске Антологијска едиција *Десет векова српске књижевности* излази десет година, по правилу у колима по десет књига, а досад је објављено сто наслова, у сто и два тома, у сто и две хиљаде примерака, на тридесет пет милиона страница, у тврдом повезу са златотиском, у свечаној опреми, као што приличи подухватима који имају национални значај. Када се овако, збирно, у једној реченици, каже резултат великог захвата, може се неке учинити, као и свима који су равнодушни, да је то дошло лако, само од себе, без напора. А није тако, нити може тако да буде у крупним радовима. Зато је важно, сада, у засвођавању јубиларног броја, барем у напоменама, што краћим – важно је да кажемо како је све кренуло и даље ишло, од припремне 2009. до јубиларне 2019. године.

Било би најправедније да саслушамо имена писаца чије су књиге за објављивање одабране, имена приређивача, уредника, рецензента, лектора, коректора, припремача, штампара, свих који су обављали поменуте и управљачке и административне послове у Издавачком центру који је основан на остацима некада моћног Издавачког предузећа, које је нестало под ударом непрецизно назване транзиције и немара за књижевност, али би то и потрајало и недоречено остало. Имена заслужних су на правим местима, у књигама, онамо где ће бити читана у временима која долазе.

У Уредништву је на почетку било нас једанаесторо. Израдили смо правила и начела. Одабрали смо сто и двадесет књига за прву серију. Потписали смо 2009. уговор да за Прво коло свако од нас приреди по једну књигу, а ко то не уради у задатом року да више није уредник. Двојица су тако прошли. Један се касније вратио као

приређивач, а други, у два залета, у десет година, није успео да заврши књигу писца кога сматра својим. Уврстили смо у Прво коло и најпотпунију, временски најобухватнију, антологију српског песништва. Антологичар је захтевао да узмемо издање из његових сабра-них дела и да ништа не дирамо. Тако смо урадили, али је преузето издање било са грешкама. То нам није опроштено. Тамо су и песме познатог писца који је у своје доба забранио њихово објављивање. Када је књига изашла, јавила се удовица, запретила судом, јер је заборавила да је дала ауторско право. Тако је почела мука са наслед-ницима. Мало ко може да буде срећан када дозна ко је све власник таквих права, какве прохтеве има, кад збори или не збори са сувла-сницима. Ипак, свако је добио што му припада. Песник је назвао, изненађен, кад је примио накнаду, и рекао: „Ово не ради нико?“ Рекли смо да није тако. Најлакше је с писцима који су покојни. Они не приговарају на избор. Најтеже је са савременицима. Они зах-тевају да одреде приређиваче и то раде с променљивом срећом.

Антологија почиње књигом Светог Саве, изборима житијске литературе, антологијама усмене књижевности у пет књига, а потом редом, од дванаестог века, који је почетни, до двадесет првог века, који је десети, целином завршни, јер је антологија остала отворе-на за успешне писце који су недавно почели да се афирмишу и за оне који ће тек да дођу. Зато смо раније векове решили целовито. Изабрали смо оно што је на прави књижевни начин обележило своје време, на било којем облику и наречју српског језика, у било којој некадашњој држави где су живели Срби, а једини кључ је вред-носни. Двадесети и наредни век заступили смо половично. Оста-вили смо доста антологијских имена за другу серију. Сада смо, у Десетом колу, објавили четрдесет наслова друге серије. Тај први део чине књиге писаца који нису у првој серији, који су рођени пре 1930. и чије је дело завршено. Избор се наставља. С писцима ће бити и књижевни историчари, критичари и есејисти. Међутим, њихове прилоге има свака књига, јер су рађене по утврђеном мо-делу: предговор, антологијски избор текстова, хронологија, библио-графија, објашњења и изабране критике. То је, дакле, научно изда-ње доступно свима. Зато имамо на десетине сталних претплатника. Прва три кола су распродата. Немамо новца за друго издање. И још, ово је едиција књижевности на српском језику у којој су и књиге стародубровачке и бококторске књижевности, јер није спорно која им је језичка основа, а зашто због историјских и осталих за-датости имају и другу припадност. У Хрватској је изашла богата збирка напада, у Црној Гори много мање, у Србији понешто. То на-говештава савремене тешкоће које ће донети подела једног језика, српскохрватског са српском основом и Вуковом реформом, претво-

реног у четири језика, па тако и у четири књижевности. Уврстили смо и писца који се изјаснио да је четворострук. Не знамо како ће поступити писци који хоће да су једноструки и како ће да настави дуго обећавана паралелна едиција с нашом концепцијом и опремом.

Прво коло, у десет књига, објављено је 2010: Свети Сава, Доситеј, Стерија, Његош, Бора Станковић, Андрић, Црњански и три антологије. У свакој књизи је попис одабраних наслова за прву серију, са уредничким правилима, кратким и јасним. Како тада, тако и касније, у свакој књизи. Прву подршку смо добили из покрајинског буџета и од пренумераната. Министарство културе је одбило да помогне Прво коло. Председник надлежног „радног тела” послао је образложење на стотинак адреса и свој налаз објавио у додатку угледног листа. Речено је да је едиција анахронизам, да су други такве послове давно завршили (а нису!), да је реч о националистичком пројекту, да је све норвешко топло а све српско ледено. Један лист је спровео малу анкету, објавио скраћен именик одабраних писаца, нашу изјаву преполовио да би нејасноћа била потпуна и објавио неколико нетачности, без права на одговор. Други лист, тиражнији, почео је да објављује бесплатан оглас, а кад је дошао нови уредник, то је угашено. Водећа телевизија је дала и време у емисијама и лепо снимљен спот. Тако док је био директор који је основао галерију и покренуо дневничку емисију из културе, а кад је на водеће место дошао надимак, то је престало. А телевизија која месечно спрема емисију „Матица” није приметила да сто књига из десет векова излази, осим телеграмски, у заклоњеним терминима, али је зато у погодној прилици за уредником расписала лажну оптужницу. Ово није никакав допринос проученим и новим двобојима за које не маримо. Ово није приговор но чињеница на чињеницу.

Најутицајнији тадашњи српски писац поклоњено Прво коло није задржао, поклонио га је библиотеци, а нама поклонио мрзовољно писмо. Он је сматрао да је реч о партикуларизму (до тада нисмо ни знали шта је то!) и да све што је од националног значаја мора да креће са престоничког места. И наш оснивач није био одвећ весео. Цео један мандат је прошао у расправама да ли Издавачки центар треба склонити, јер има погрешно име, јер су неки мислили да је издавач исто што и штампарија, јер на свечаним скуповима на дан оснивања нису могли чути да десетине књига сваке године излазе иако Центар нема никога стално запосленог. Зато је била важна јавна подршка надлежног одбора САНУ и доистине писаца и других интелектуалаца.

Досад објављених сто књига има шездесетак приређивача. Тај приметни посао раде академици, професори универзитета, књижевни историчари и критичари, писци који су вични таквим посло-

вима. Неки то чине беспрекорно, нарочито док дају стара издања по савременим језичким и правописним нормама, неки напишу само предговор, неки дају књиге у ринфузи и чуде се одакле грешке кад су, рецимо, њих двоје, жена и муж, целу ноћ чистили целу књигу пренету у ворд. Неки одустају извињавајући се, а један је, старински, по некоме однекуд поручио да не може да заврши поодавно преузету књигу. Други је неколико месеци слао поруке, телефонске, мобилне, сачуване, да ће књигу послати у понедељак, а у последњи понедељак написао како је у чуду видео да му је цео предговор од туђих реченица. Једна приређивачица је рекла да се едисија „није примила” пошто је нема у књијници на њеној катедри. На јавна приказивања, у Коларцу, Матици и другде, долази само понеко од приређивача, изостаје и понеко од уредника, не рачунајући онога што је себе истерао да би се одметнуо у потеру на скривеним мрежама. Лако је набројити повољне часописне приказе које нису написали чланови Уредништва. Али има часописа и листова, у Србији и изван ње, има телевизијских и радио станица (посебно Београд 2) и других медија који редовно и добронамерно бележе излазак сваке књиге из Антологије. Покрајински буџет издашно помаже као што је и почео, републички буџет одваја значајне износе преко конкурса за капитална дела и преко драгоценог откупа књига за библиотеке, претплатници су доследни, књијжаре добронамерне, као и Матица и још више њена Библиотека и запослени у њима који за Центар раде и добијају мале надокнаде, па је тако, у десет година, углавном у пролеће, штампано сто књига, у којима је најчешће дело једног писца, али и више њих у једном тому, као што има писаца са више својих књига, све по заслуги, са главном намером да се канонска дела не померају, да се откривају неправедно заборављена или запостављена дела, да оваква едисија буде и даље отворена на три начина: за све значајне српске писце, за подршку коју примамо са захвалношћу и за примедбе које долазе после правог увида у антологијски низ, које су добродошле, које нису као пакосни приказ да тамо није оно што јесте, као што је написао антологичар четрнаест песничких година, јер је то, ипак, мало мања мера од антологије миленијума српске књијжевности што ће, говоримо с уверењем које има покриће, излазити и даље, све док има оснивачку и сваку другу неопходну помоћ у припремању и објављивању, а највише у листању, јер књиге имају свој живот само ако су прочитане и на учен начин тумачене, увек захвалне свима који тако раде.*

* Реч на промоцији Десетог кола Антологијске едисије *Десет векова српске књијжевности* Издавачког центра Матице српске, у Коларчевој задужбини, у Београду, 9. маја 2019. године.